

PRAVO DETETA NA IDENTITET CHILD'S RIGHT TO OWN IDENTITY

Katarina Petrovi , master

Student doktorskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta Union Beograd

e-mail: kajajapan@gmail.com

Tatjana Blaškovi

Visoka poslovna škola strukovnih studija „Prof. dr Radomir Bojkovi “ Kruševac

Sažetak

U radu se analizira postojanje i zaštita prava deteta na identitet, kao i pravni okviri zaštite ovog prava u uporednom zakonodavstvu i našoj zemlji. U skladu sa navedenim, definišu se pojam identiteta i potrebe njegovog o uvanja radi pravilnog razvoja deteta. Tako e, ukazuje se na potrebu ukupnog angažovanja društva u cilju spre avanja nastanka neotklonjivih posledica kada se pravo na identitet zakonom ne štiti. Najzad, dati su primeri iz prakse Evropskog suda za ljudska prava i istaknuto je postojanje brojnih dokumenata i propisa koji se na pravo odnose, ali i na problem njihove nedovoljne primene u praksi i nedovoljne edukacije onih koji rade sa decom.

Abstract

In this paper, we analyze the existence and protection of Child's right to identity and the legal framework to protect that right in comparative law and our country. Accordingly, the notion of identity and the need to preserve the right for the proper development of the child are defined. The paper also points out the need of complete involvement of society, in order to prevent the inevitable consequence when the right to

identity is not protected by the law. Finally, it shows examples from the European Court for Human Rights and existence of numerous documents and regulations related to the right, and the problem caused by lack of implementation and lack of education of those who work with children.

Ključne reči: pravo na identitet, Konvencija o pravima deteta, elementi identiteta, porodica

Keywords: the right to an identity, the Convention on the Rights of the Child, the elements of identity, family

1. Uvod

Pojam identiteta možemo posmatrati sa pravnog, psihološkog ili socijalnog aspekta. Izvorno zna enje izvedeno je iz latinskog jezika, *identitas*, i zna i skup individualnih karakteristika, po kojima se svaki pojedinac razlikuje od drugog. Zakon propisuje uslove koji su potrebni za poštovanje prava na identitet, kao i njegove sastavne elemente. Tako e propisuje obaveze u vezi sa prijavom ro enja deteta, sve podatke koje je neophodno prijaviti, da bi se elementi identiteta mogli konstituisati, evidentirati i dalje sa uvati.

Kako je potrebno imati u vidu osetljivost deteta kao subjekta ovog prava, razumljivi

su i naponi da se stru na i šira javnost edukuje o pravima dece, i da se konstantno radi na objedinjavanju baza podataka i ohrabruje saradnja razli itih službi na lokalnom i državnom nivou. U Republici Srbiji ne postoji zakon koji objedinjuje sva prava deteta, ali su odredbe koje prava deteta štite razasute po brojnim zakonima. Porodi ni zakon sadrži razli ite novine, izme u ostalog se odnose i na elemente prava na identitet, kao što je pravo na ime. Pravo na li ni identitet usko je povezano sa pravom deteta da zna ko su mu roditelji i pravom na o uvanje porodi nih veza. U tom smislu neophodno je edukovanje, kako roditelja, tako i svih koji sa decom rade i me usobna podrška, a cilj koji se želi posti i je uvek- zaštita interesa deteta.

2. Pravo deteta na identitet i porodica

Prava deteta postoje autonomno, nezavisno od definicija u pravnim izvorima. Me utim, usled potrebe njihovog prihvatanja i zaštite, razvoj je vodio uobli avanju kroz razne pravne dokumente. Poseban korpus de jih prava u me unarodnom pravu ljudskih prava predstavljen je u Konvenciji o pravima deteta [1]. Konvenciju je ratifikovala SRJ 2001. godine, koja je 2003. godine postala Državna Zajednica Srbije i Crne Gore, a nakon proglašenja nezavisnosti Republike Crne Gore, 2006. godine Republika Srbija je nastavila me unarodni subjektivitet Državne zajednice.

Pravo deteta na identitet definisano je lanom 8., stavovima 1. i 2. Konvencije, i usko je povezano sa nekim drugim lanovima, i neodvojivo od ostalih prava. lan 8., stav 1. predvi a slede e: “Strane ugovornice se obavezuju da poštuju pravo deteta na o uvanje identiteta, uklju uju i državljanstvo, ime i porodi ne odnose u skladu sa zakonom, bez nezakonitog mešanja“. Stav 2. predvi a slede e: “U slu ajevima kada je dete nezakonito lišeno nekih ili svih elemenata svog identiteta, strane ugovornice e obezbediti odgovaraju u pomo i zaštitu kako bi mu što pre bio vra en identitet“. Iz definicija lanova jasno je šta se pod identitetom podrazumeva. Pojmovi državljanstva i imena su lako i precizno odredivi u

odnosu na pojam porodi nih odnosa. Porodica se definiše preko karakteristika. Prvo, to je zajednica roditelja i dece koja nastaje iz roditeljske veze. Drugo, to je primarna zajednica u kojoj se razvija li nost deteta, i tre e, to je zajednica u kojoj se obezbe uje psihološka i socijalna povezanost lanova [2].

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ne sadrži definiciju porodice, ali se kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava, koja je uglavnom bazirana na osnovu tuma enja prava na poštovanje porodi nog života, pokazalo da Sud pojam porodice tuma i imaju i u vidu pojedina ne slu ajeve. (lan 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, pravo na poštovanje li nog i porodi nog života, stav 1. “Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodi nog života, doma i prepiske“ [3].

U crnogorskom pravu postoji definicija u Porodi nom zakonu, gde je porodica definisana kao životna zajednica roditelja, dece i drugih srodnika koji imaju me usobna prava i obaveze [4]. U osnovi, pravo na porodicu podrazumeva pravo njenih lanova da žive zajedno i razvijaju me usobne odnose, ali porodi ni život nesumnjivo postoji i me u lanovima koji žive odvojeno, iako su tradicionalno okviri za odre ivanje lanova porodice dosta vrsti: (1) supružnici, vanbra ni partneri, deca i roditelji, (2) bra a i sestre, (3) dede, babe i unuci, (4) odrasle osobe i njihovi roditelji i drugi srodnici [5]. U našem zakonodavstvu pojam porodice je definisan Porodi nim zakonom, uz obavezu države na posebnu zaštitu, i pravo svakog na poštovanje porodi nog života [6].

3. Pravo na ime

Konvencija o pravima deteta, u lanu 7. stav 1., definiše da e „dete biti registrovano odmah nakon ro enja i ima e od ro enja pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva i koliko je to mogu e, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje.“ U stavu 2. se strane ugovornice obavezuju da e obezbediti primenu ovih prava u skladu sa svojim nacionalnim

zakonom i svojim obavezama, u skladu s odgovarajućim međunarodnim instrumentima iz ove oblasti, posebno u slučajevima u kojima bi dete u suprotnom bilo apatrid.“

Ovo pravo, koje podrazumeva da se dete biti registrovano, znači unos podataka o imenu i prezimenu, polu, rasu, danu, mesecu i godini rođenja, mestu, jedinstvenom matičnom broju, državljanstvu (bilo kom, pa i apatridnom), podataka o roditeljima, statusnim relevantnim činjenicama kao što je usvojenje, starateljstvo i slično. Obaveza prijave rođenja deteta ima rok od petnaest dana, a ako dete nije rođeno u zdravstvenoj ustanovi, obavezu prijave imaju otac deteta, drugi član doma inststva, lice u kojem je, ako jeste, stan rođeno, majka, babica ili lekar koji su učestvovali u porođaju ili lice koje je saznalo za rođenje deteta. U slučaju da su roditelji deteta nepoznati ili je rođeno bez roditeljskog staranja, upis će se izvršiti po službenoj dužnosti. Evidencija podataka odmah nakon rođenja deteta od izuzetnog je značaja iz više razloga. Jedan od njih jeste nestanak deteta, kao i sprečavanje trgovine decom, i lakše pronalaženje nestalog deteta.

Sa pravnog aspekta ime je lično i neimovinsko pravo, koje se štiti i rođenjem i štiti od trenutka upisa u matičnu knjigu rođenih, koja je javna, za koju važi pretpostavka tačnosti i u koju pravo uvida ima svako neposredno zainteresovano lice. Lično ime deteta određuju njegovi roditelji, zajednički i sporazumno, prema sopstvenom izboru, ali ono ne sme biti pogrdno, ime koje vređa moral ili je u suprotnosti sa običajima i shvatanjima sredine. Prema članu 342 Porodnog zakona RS, roditelji imaju pravo da ime deteta upišu u matičnu evidenciju i na maternjem jeziku i pismom jednog ili oba roditelja [6]. Dete dobija prezime jednog ili oba roditelja, na osnovu dogovora, s tim što je u različitim pravima različito rešeno da li će zajednički deca imati prezime jednog ili oba roditelja. Crnogorsko pravo ne zabranjuje roditeljima da svojoj zajedničkoj deci odrede različita prezimena.

4. Ime i identitet deteta

Svako je dužan služiti se svojim ličnim imenom u pravnom saobraćaju, a sastavni deo prava na ime je i pravo na njegovu promenu. Maloletnom detetu kome je određeno lično ime može se promeniti prezime posle promene porodičnog statusa, ako do njega dođe nakon utvrđivanja materinstva ili otcinstva, odnosno osporavanja istog. Za promenu ličnog imena maloletnog deteta koje je starije od deset godina ili usvojenika starijeg od deset godina, potreban je njegov pristanak. Obzirom da je upis ličnog imena konstitutivnog karaktera, od trenutka upisa postaje zaštićeno lično pravo subjekta. Ako su roditelji u braku, dete može prijaviti jedan roditelj na osnovu lične karte, izvoda iz matične knjige rođenih i izvoda iz matične knjige rođenih deteta. Ako je dete rođeno u vanbračnoj zajednici, oba roditelja su dužna da prijave činjenicu upisa u matičnu evidenciju.

Od mnogobrojnih slučajeva u okviru prakse Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud), interesantan je slučaj *Kron protiv Holandije* iz 1994. godine [7]. Podnosioci predstavke Sudu bili su roditelji dečaka rođenog van braka. U trenutku kada je dete rođeno, majka je još bila udata, ali nije živela sa tadašnjim zakonitim suprugom, koji nije otac deteta. Majka je dete prijavila pod prezimenom supruga, a ne pod prezimenom podnosioca predstavke. Oboje su podneli zahtev za promenu prezimena deteta u matičnim knjigama rođenih, ali bez saglasnosti prvog supruga majke, nisu mogli da je obezbede. Sud je stao na stanovište da se porodični život ne svodi isključivo na odnose utemeljene na bračnoj vezi, već je moguće porodična veza kao u konkretnom slučaju. Sud je presudio u korist podnosioca predstavke, iako nisu živeli zajedno, ali su u periodu od sedam godina, koliko je prošlo od trenutka rođenja deteta do presude Suda, izrodili četvoro dece.

Usvojenje deteta regulisano je u našem zakonodavstvu Porodnim zakonom i predstavlja pravnu ustanovu kojom se pravnim putem formira roditeljski odnos

izme u tu eg maloletnog deteta (usvojenika) i punoletne poslovno sposobne osobe (usvojitelja). Usvojeno dete se upisuje na osnovu rešenja o novom upisu ro enja, donetom od strane nadležnog državnog organa, pa potom pravo uvida u bazu podataka ima samo dete koje je usvojeno i njegovi usvojitelji. Usvojenje proizvodi porodi nopravna i naslednopravna dejstva. Usvojenik dobija li no ime prema istim pravilima po kojima se odre uje ime za dete, od strane njegovih prirodnih roditelja.

Kao ilustracija potrebe o uvanja li nog identiteta deteta, interesantan je slu aj turskog pisca Bajdana Okana (Baydan Ockan), koji je govorio na Okruglom stolu o zna aju maternjeg jezika za o uvanje identiteta u Švajcarskoj, u gradu Dibendorfu, organizovanom od strane Udruženja pisaca Švajcarske. Okan je sa porodicom je živeo i radio u Švajcarskoj, gde je stupio u brak i zasnovao porodicu. Njegova deca su od detinjstva u ila maj in maternji jezik kao svoj, ali ne maternji jezik oca. Prilikom posete o eve otadžbine osetili su na sopstvenoj kože šta zna i termin „konflikt identiteta“. Stavovi stru njaka u razli itim oblastima jesu da maternji jezik, pored funkcije razvoja li nosti, ima i funkciju o uvanja identiteta [8].

Državni organi su dužni da štite pravo deteta na o uvanje identiteta, koje je garantovano Konvencijom o pravima deteta kao i ustavima država i unutrašnjim zakonima. Ustav Republike Srbije štiti pravo na ime u lanu 37, delu Prava na pravnu li nost i precizira da je izbor i koriš enje li nog imena dece slobodno [9].

Iz obimne prakse službe Zaštitnika gra ana ilustrativan je slu aj deteta M.M. ro enog 2005. godine, u Novom Sadu. Majka deteta je, nakon smrti oca, podnela zahtev za promenu prezimena u porodi no ime majke, kao jedini zakonski zastupnik deteta i kao roditelj koji samostalno vrši roditeljsko pravo. Obzirom na nesporne zakonske injenice, imala je legitimno pravo da ovakav zahtev podnese službi mati ne evidencije gra ana. Me utim, imaju i u vidu zaštitu prava deteta na identitet, Zaštitnik

gra ana republike Srbije dao je preporuku u kojoj navodi da je pravo deteta povre eno i preporu io da gradska uprava detetu postavi kolizijskog staratelja, ponovi postupak u kome e se voditi ra una o najboljem interesu deteta, i utvrdi kako je zahtev majke maloletnog M.M. grubo kršenje prava deteta na identitet kao i drugih prava koja iz ovog prava proisti u [10]. (Iako je u našoj sredini Zaštitnik gra ana mlada institucija, naro ito u odnosu na razvijene zemlje savremene demokratije, rad i preporuke ove nezavisne institucije su od izuzetnog zna aja. Osnovni zadatak jeste zaštita prava gra ana, naro ito od nepravilnog rada upravnih organa). injenica da dete u ovom sluaju ne bi nosilo prezime oca, mogla bi da dovede do povrede njegovog prava na održavanje veza sa bliskim srodnicima. Sa druge strane može da izgleda kao ograni avanje majke u vršenju samostalnog roditeljskog prava.

5. Personalnost identiteta

Personalnost svakog identiteta se numeri ki može sistematizovati jedinstvenim mati nim brojem gra ana, koji kao identifikacijsko obeležje, omogu ava svrstavanje pojedinaca. Na in upotrebe ovog broja je razli ito rešen u pojedinim zemljama. U Švedsku je JMBG uveden 1947. godine, i koristi se za registraciju, socijalno osiguranje, poreze i sli no. U Nema koj JMBG ne postoji, a u Francuskoj svaka osoba ro enjem dobija svoj mati ni broj. Zabrinjava injenica kakve su posledice nebrige o pravu na identitet, u tehni kom smislu. Lica o kojima ne postoji evidencija prilikom ro enja nazivaju se „nevidljivi pravni subjekti“. Obzirom da takva lica nemaju pravni identitet, lako mogu da postanu predmet trgovine ljudima. Naj eš e se deca nevidljivi pravni subjekti koriste za izvršenje krivi nog dela, prostituciju, ropstvo, radi uzimanja organa i u oružanim sukobima. Prodaja dece je olakšana, jer nisu upisana u evidenciju prilikom ro enja, a nestanak ove dece je veliki problem porodicama koje bi njihov nestanak prijavile [11].

Dokumenta novije generacije posebno definišu zabranu trgovine decom. Republika Srbija ratifikovala je Konvenciju Saveta

Evrope o borbi protiv trgovine ljudima tek 2009. godine [12]. Jedna od mnogobrojnih obaveza država potpisnica jeste i otklanjanje uzroka koji mogu dovesti do trgovine decom, pa je jasno koliki je značaj postojanja identifikacionih obeležja.

6. Anonimni poro aj i pravo deteta na identitet

Kako se štiti pravo deteta na identitet u slu ajevima napuštanja novoro eneta od strane majke nakon poro aja? Kada bra ni par dobije dete, automatski se uspostavlja porodi ni život izme u deteta i roditelja, u smislu lana 8. Konvencije o pravima deteta. Ono što je zanimljivo je da se u stavu 1. lana 8. štiti pravo deteta ro enog u braku, ali ne i pravo deteta iz vanbra ne zajednice.

U Francuskoj majka, prilikom prijema u zdravstvenu ustanovu može zatražiti da injenica o prijemu i njenom identitetu ostane skrivena. Tako e, može da ostavi zape a en koverat sa podacima o svom zdravlju, zdravlju oca deteta i svom identitetu (videti Francuski gra anski zakonik lan 341, i francuski Zakonik o socijalnoj delatnosti i porodicama, lan 222). Me utim, u slu aju kada majka nakon poro aja ostavlja dete i napušta ustanovu u kojoj se porodila, njena legitimna odluka ima direktnu posledicu po zaštitu prava deteta na identitet. Dete je spre eno da, u eventualnom sudskom postupku, utvrdi svoje poreklo u odnosu na majku, a time i u odnosu na oca. Sli ne odredbe poznaju italijansko i luksenburško pravo. Me utim, španski Zakon o gra anskom statusu, koji je tako e dozvoljavao majkama da u mati nu knjigu ro enih za dete bude upisano „majka nepoznata“, ukinuo je ovu odredbu kao neustavnu, Odlukom Vrhovnog suda Španije 1999. godine [13, str.251]. U Nema koj je iznet predlog Zakona o anonimnom poro aju i odbijen 2002. godine, ali postoji praksa „bebi kutija“ („bebi kutije“ su posebna mesta sa spoljne strane zida javne zdravstvene ustanove u koje majke mogu smestiti novoro ene koje napuštaju). U Hamburgu je, na ovaj na in, u periodu od 1999. - 2010. godine spašeno 38-oro novoro ene dece. Ova praksa ne omogu ava

zaštitu prava na identitet, ali daje mogu nost da se pravo na identitet ipak o uva mogu noš u izbora. Sigurno je da štiti detetovo pravo na život.

Veliko je razmimoilaženje u pravnoj teoriji na temu anonimnog poro aja. Dobra strana je što to predstavlja model koji može doprineti smanjenom broju edomorstava, napuštanja novoro ena ili nelegalnih abortusa. Ali, oni koji se protive ovom pravnom institutu, smatraju da, iz eti kog ugla, nije prihvatljiv model kojim se direktno ugrožava detetovo pravo na identitet. ini se da se radi o sukobu dva prava, gde se sa jedne strane anonimnim poro ajem štiti pravo na život i razvoj deteta, a sa druge ostavlja nezašti eno pravo na identitet. Problem zaštite prava deteta na identitet poslednih godina je u koliziji sa pravom majke na anonimni poro aj, koji se u nekim zakonodavstvima štiti. U Italiji je ovo pravo majke zašti eno još 2000. godine, a u Nema koj stru noj javnosti se dugo vodila rasprava o donošenju takvog zakona. Problemi u lai koj javnosti ti u se i religijskih i moralnih opredeljenja. U Ma arskoj majke mogu ostaviti novoro eno dete u posebnoj sobi u državnim bolni kim ustanovama. Postojanje zakonskog okvira za anonimni poro aj jeste u skladu sa zaštitom ve eg broja dece od napuštanja u prvim danima života. Naro ito ako se imaju u vidu statistike, u skladu sa kojima, je u Nema koj, u periodu od 1999. godine do 2000. godine ro eno hiljadu napuštene dece. U trenutku pisanja ovog rada, u Nema koj je predlog Zakona o anonimnom poro aju u jeku rasprava stru ne javnosti. Poželjno je postojanje pravnog okvira koji e omogu iti odluku majke da dete rodi anonimno, u bolni kim uslovima. Nasuprot tome, pripadnici civilnih društvenih organizacija, smatraju da o uvanje identiteta ne sme biti „ in milosti“ majke. Otvoreno je pitanje da li bi se na taj na in smanjio broj ubistava novoro ene dece, ije majke odlu e da dete liše prava na život.

Pravo deteta na identitet obuhvata više prava kojima se identitet sti e i održava. Porodi ni identitet podrazumeva prirodne roditelje, porodicu, pretke i porodi no ime. Postoji i

pojam političkog identiteta, koji se manifestuje preko državljanstva [14, str. 114].

7. Pravo na državljanstvo

Pravo na državljanstvo proglašeno je Opštom deklaracijom o ljudskim pravima iz 1948. godine, član 15., stav 1. - "Svako ima pravo na državljanstvo". Stav 2. navodi: "Niko ne sme samovoljno biti lišen svog državljanstva, niti prava na promenu državljanstva". Usledilo je usvajanje nekoliko konvencija i drugih međunarodnih instrumenata čiji se predmet tiče prava određenog subjekta na državljanstvo (žena, dete, izbeglica, lice bez državljanstva) i drugih pitanja koja iz tog prava proizilaze. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1976. godine u članu 24., stav 1. navodi: "Svako dete, bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veru, nacionalno ili društveno poreklo, ima pravo na takve mere zaštite, od strane svoje porodice, društva, države, kakve zahteva njegov položaj maloletnika". U stavu 2 navodi se: „Svako dete treba da se registruje odmah po rođenju i da ima ime,“ i u stavu 3. - „Svako dete ima pravo na državljanstvo“. Republika Srbija je ratifikovala ovaj dokument Zakonom o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima [15]. Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva štiti ovo pravo članom 3: "Države ugovornice primenjuju i odredbe ove konvencije na lica bez državljanstva bez diskriminacije u pogledu rase, vere ili zemlje porekla" [16].

Državljanstvo se može steći i rođenjem, a u nekim državama dete dobija državljanstvo roditelja. Može se steći i kasnije u životu, pri rođenju, pod uslovima propisanim od strane države. Neke države dozvoljavaju mogućnost posedovanja dva državljanstva, kao što je slučaj u Makedoniji, pa i dete imati dva državljanstva ako su mu roditelji državljani jedne države, a roditelj je u drugoj. Nastoji se da što manje lica budu apatridi. Prilikom izrade teksta Konvencije o pravima deteta teško je bilo usaglasiti stavove predstavnika različitih zemalja. Ulažu se mišljenja da je zaštita prava na državljanstvo međunarodnim pravom, na in-

da se utiče na unutrašnju politiku država i postavljanje granica nacionalnih zakona. Ako bi se dopustila kolizija na međunarodnom planu, to bi dovelo do pojave dvojnog državljanstva (bipatridije), više državljanstva (polipatridije), i do nemanja državljanstva uopšte (apatridije) [17].

8. Mogu li nastati naknadni upisi rođenja - zemlje rođenja ICCS

Međunarodna komisija za lica bez državljanstva, sa sedištem u Strazburu (ICCS) radi rešavanja problema evidencije lica i stanja lica koja nemaju dokumenta, posredno štiti pravo deteta na identitet, jer omogućava državama članicama naknadni upis rođenja deteta. To se ostvaruje davanjem izjave u cilju evidentiranja rođenja u matičnim knjigama. Zakonima država članica propisano je da rok može biti od tri dana do šest nedelja. U slučaju nepostojanja izjave, moguć je postupak sličan onom predviđenom za izgubljenu ispravu. Tako se pribegava izjavama svedoka [18].

Belgija: u slučaju nepostojanja izjave, isprava o rođenju ne može biti sačinjena, mora da postoji sudska odluka koja se koristi umesto ove isprave [19].

Hrvatska: matičar može da sačini ispravu samo na osnovu odobrenja Državnog ureda za upravu, a ako taj ured ne može da uspostavi rođenice, potrebna je sudska odluka [20].

Francuska: bez izjave ne može biti sačinjena isprava o rođenju, a ako nema izjave, mora postojati presuda kojom se proglašava rođenje [21].

Velika Britanija: u slučaju nepostojanja izjave i nakon tri meseca kašnjenja, ona može biti sačinjena samo na osnovu odobrenja državnog matičara, nakon sprovedene istrage [22].

Švajcarska: upis rođenice rođenja u matičnu knjigu mogu bez dokumenata roditelja o ličnom stanju. Ako matičar utvrdi da se ta dokumenta ne mogu pribaviti, upis se izvršiti, ali sa rezervom da sud mora utvrditi identitet roditelja.

Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva iz 1975. godine, rezultat je rada Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija, jer se smatralo poželjnim da se me unarodnim dokumentom smanji broj lica bez državljanstva [23]. U članu 1. stav 1. države potpisnice su se saglasile da je: „Država potpisnica dodeliti svoje državljanstvo licu rođenom na njenoj teritoriji koje bi u suprotnom ostalo bez državljanstva“. Interesantno je da se u članu 1. stav 3. definiše da „dete rođeno u braku najviše na teritoriji države potpisnice, koja majka poseduje državljanstvo te države, rođenjem stiče to državljanstvo ako bi u suprotnom ostalo bez državljanstva“, čime ostala su nezštićena prava dece rođene u vanbračnoj vezi.

Član 2. iste Konvencije štiti pravo na državljanstvo dece napuštene nakon rođenja: „Za nahođe pronađeno na teritoriji države potpisnice, u odsustvu dokaza koji govore suprotno, smatra se da je rođeno na njenoj teritoriji, od roditelja koji poseduje državljanstvo te države“.

9. Pravo deteta na porodične veze

Porodica postoji ako postoji odnos partnera u braku ili vanbračnoj zajednici i srodstvo sa detetom. U okviru porodice se formira identitet deteta, uz uticaj mnogobrojnih drugih, spoljnih faktora. Zahvaljujući tome što se rađa u porodici, dete stiče automatski element veze sa porodicom kao sastavni deo identiteta. U određenim situacijama te veze mogu biti prekinute [14, str.114]. Dete može biti odvojeno od porodice u slučaju usvojenja, razvoda braka roditelja ili prestankom bračne zajednice. Kao i u slučaju kada su roditelji potpuno ili delimično lišeni roditeljskog prava i u slučaju donošenja odluke kod nasilja u porodici.

Konvencija o pravima deteta ovo pitanje najsvobuhvatnije rešava, i u članu 8. u okviru prava na identitet, objedinjuje elemente identiteta, državljanstva, imena i porodičnih odnosa. Garantuje se svako nezakonito mešanje, uključujući i nezakonito mešanje države. Pravo deteta na veze

sa porodicom zaštićeno je i članom 9, stav 3: „Strane ugovornice će poštovati pravo deteta odvojenog od jednog roditelja ili oba roditelja, da redovno održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti sa najboljim interesom deteta“. Ovim se štite prava dece, ali posredno i prava roditelja, na održavanje kontakta.

Interesantan je slučaj iz prakse Suda u predmetu K.A. protiv Finske iz 2003. godine. Troje dece podnosioca predstavlja Suda odlukom domaćeg suda oduzeto je roditeljima zbog seksualnog zlostavljanja. Sud je istakao da je jasna namera nacionalnih vlasti da svedu na minimum kontakte dece sa roditeljima i da ojačaju njihove veze sa hraniteljskom porodicom. Sud je dao mišljenje da su državni organi bili nesaradljivi, da nadležna socijalna služba nije preduzela nikakve napore da se omogući i uspostavljanje veze sa porodicom ponovo, eventualnim savetovanjem roditelja ili psihološkim tretmanima, kako bi se opasnost da ponovo dođe do zlostavljanja svela na minimum. Sud je zauzeo stanovište da je povraćeno pravo deteta na veze sa porodicom [24].

U jednom drugom slučaju, Sud je takođe bio stanovišta da je za dete važna veza sa porodicom, nacionalni sud je doneo rešenje po nalogu Suda, ali vlasti nisu izvršile odluku. To je predmet Hokanen protiv Finske iz 1994. godine. Podnosilac predstavlja je bio otac deteta, koji je posle smrti svoje supruge organizovao da se o detetu staraju privremeno baba i deda. Posle izvesnog vremena, baba i deda su odbili da dete vrate ocu. Nacionalni sudovi su kasnije odobrili ocu pristup i poverili mu starateljstvo, ali vlasti nisu izvršile sudsku odluku, dok su baba i deda odbijali saradnju [24].

U jednom od slučajeva, nacionalne vlasti su preduzele više od nesaradnje, postupili su u suprotnosti sa pravom deteta na veze deteta sa porodicom. U predmetu Olson protiv Finske iz 2003. godine, troje dece podnosioca predstavlja je povereno na staranje tri različitim hraniteljskim porodicama, koje nisu živele ni blizu jedna

drugo, a ni u blizini bioloških roditelja. Sud je zauzeo stanovište kako je odražavanje veze sa porodicom otežano, kako roditelji nemaju realne izgleda za njeno održanje i kako je država direktno ugrozila interese i dece i roditelja [24]. Inače je preporuka nadležnim socijalnim službama da dete bude izmešteno iz porodice samo u izuzetnim slučajevima, i da se, ako je moguće, što pre vrati u porodicu. Kada je u pitanju više dece koja se izdvajaju iz iste porodice, potrebno je nastojati da se pronađe zajednički smeštaj.

10. Pravo deteta da zna ko su mu roditelji

Bez obzira na uzrast, dete ima pravo na otkrivanje identiteta, a kada navrší petnaest godina i sposobno je za rasuđivanje, može izvršiti uvid u matičnu evidenciju. Ovo pravo zaštite je članom 7. Konvencije o pravima deteta, a u našem zakonodavstvu štiti se Porodičnim zakonom, u delu o pravima deteta, članom 59. Identitet je potvrda egzistencije, jer je posedovanjem identiteta jedna osoba vidljiva u društvu. Važno je da postoji pristup podacima o sopstvenom biološkom poreklu. Razlozi su mnogobrojni, zdravstveni, psihološki, pravni. U prilog ovog vida zaštite prava na identitet ide još jedna od mnogih odluka Suda. U predmetu Gorgulu protiv Nemačke iz 2004. godine podnosiocu predstavke ovom Sudu nacionalni sud je odbio zahtev za starateljstvo nad detetom. Dete je povereno kao sasvim malo hraniteljskoj porodici, a roditelji su u vanbračnoj vezi. Kao pravni osnov za odbijanje zahteva navedeno je da je dete uspostavilo vlastite veze sa hraniteljskom porodicom i da razdvajanje ne bi bilo u njegovom najboljem interesu. Sud je takođe smatrao da bi naglo razdvajanje moglo loše uticati na mentalno zdravlje i razvoj deteta. Podnosilac predstavke bio je biološki otac deteta, voljan i sposoban da se o njemu brine. Sud je, štiteći i pravo deteta da zna ko su mu roditelji i pravo na veze sa porodicom, uvideo propust spajanja deteta i biološkog oca, na način koji bi sveo na minimum pritisak na dete. Prekid porodične veze znači odsecanje od sopstvenih korena, a to se može dopustiti samo u izuzetnim okolnostima, koje ovde nisu bile slučaj [24].

Sa zdravstvenog aspekta je takođe potrebno da dete zna ko su mu roditelji [25].

11. Zaključak

Utemeljenje pojma deteta u Ustavu iz 2006. godine, postojanje zakonskih odredbi u brojnim zakonima, (iako ne u jednom sveobuhvatnom koji se tiče samo prava dece), izmene Porodičnog zakona, jesu dobra polazišta za zaštitu prava, ali nedostaci su i dalje vidljivi. Države potpisnice Konvencije o pravima deteta, treba da čine sve što je u njihovoj moći da dosledno primenjuju njene odredbe u praksi. To sigurno nije jednostavno, ali je neophodno kako bi definisana prava bila i zaštićena. Kako je Republika Srbija ratifikovala Konvenciju, a takvi dokumenti se neposredno primenjuju, to znači da su prava vrsto utemeljena u naš zakonodavni sistem. Napori treba da se ulažu u cilju zaštite prava u praksi. Zakon o matičnim knjigama usklađen je sa članovima Konvencije, kada govorimo o pravu na identitet. Detaljno reguliše obaveze roditelja, kao i državnih organa. Obuhvata na in prijave i upisa dece roditelja u zdravstvenim ustanovama ali i van njih, kao i dece čiji su roditelji nepoznati. Važno je i to što je detetu s navršeni 15 godina, a koje ima sposobnost rasuđivanja, priznato pravo da izvrši uvid u lične podatke u matičnoj službi evidencije, jer je to na in da samostalno štiti pravo na identitet.

Pitanje koje ostaje otvoreno i čije rešavanje iziskuje najveće napore jeste nepostojanje adekvatne kontrole zaštite prava deteta. Trenutno u Republici Srbiji ne postoji samostalan i nezavistan organ koji bi se bavio ovakvom vrstom nadzora i čiji bi rad bio usmeren isključivo na zaštitu i promociju prava deteta. Ipak su evidentni napori na promociji prava u medijima, ali i direktno me u decem. Primeri demokratski uređenih zemalja pokazuju u kome pravcu je poželjno ići, kako bi u našoj sredini bili ispoštovani visoki standardi, postavljeni u meunarodnim okvirima u odnosu na ovu temu.

Bibliografija

1. Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravima deteta, Službeni list SFRJ, Me unarodni ugovori, broj 4/ 96. i 2/97.
2. Golubovi , Z., Porodica kao ljudska zajednica, Naprijed, Zagreb, 1981.
3. European Convention on Human Rights and Fundamental Freedom, 1950., Council of Europe, F-6707, Strasburg
4. Porodi ni zakon Republike Crne Gore, Službeni list RCG, broj 1/07
5. Draški M., Uskla enost doma eg prava sa standardima Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na lan 8. Evropske konvencije, Biblioteka pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 2006.
6. Porodi ni zakon, *Službeni Glasnik RS*, br. 18/05, lan 342
7. Case of Kroon and others v. The Netherlands, 1994. European Court of Human Rights publication, Application No. 18535/91
8. Official Records of the World Health Organization, „The Work of Who“, No 221, Geneva, 2011.
9. Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, broj 98/06
10. Komitet pravnika za ljudska prava, *Zaštitnik gra ana – preporuke u praksi*, Beograd i Beogradski Centar za ljudska prava, Dosije studio, 2006.
11. Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Council of Europe, 05/16/2005, Warsaw
12. Zakon o potvr ivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Službeni glasnik RS – Me unarodni ugovori, broj 19/09
13. Reforms and Controversies, the International Survey of Family Law, Martinus Nijhoff Publishers, Hague, The Netherlands, 1994.
14. Šahovi Vu kovi N., *Prava deteta i me unarodno pravo*, Jugoslovenski centar za prava deteta, 2000.
15. Zakon o ratifikaciji Me unarodnog pakta o gra anskim i Politi kim pravima, Službeni list SFRJ, broj 7/71
16. Convention relating to the Status of Stateless Persons, UN Doc, 12/10/1948
17. Dimitrijevi D., *Regulisanje državljanstva na prostoru bivše SFR Jugoslavije*, Institut za me unarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008.
18. European Commission/Taxatation and Customs Union/Doc, 6/22/2013
19. Gra anski zakonik Belgije, lan 46 (Code Civil – Titre preliminaire at Livre I: des personnes)
20. Obiteljski zakon Hrvatske, Narodne novine br. 162/99 l. 25
21. Gra anski zakonik Francuske l. 46. i 55.
22. Zakon o upisu injenica o ro enju i smrti iz 1953.
23. Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva, usvojena Rezolucijom 896 Generalne Skupštine Ujedinjenih Nacija, Ženeva, 04.12.1954. godine
24. Interights priručnik za pravnike, uz podršku Instituta Otvoreno društvo, pregled presuda Evropskog Suda za ljudska prava do 2006. godine, Beograd
25. Colcelli, V., *Anonymous Birth, Birth Registration and the Child's Right to Know Their Origins In Italian Legal System: a Short Coment*, Journal of Civil & Legal Sciences, Perugia, 2012.

Istorija rada:

Rad primljen: 20.01.2014.

Prva revizija: 20.01.2014.

Prihvata en: 24.01.2014.

